

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України
Київський університет імені Бориса Грінченка
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Відділ освіти Глухівської міської ради
Відділ освіти Глухівської районної державної адміністрації

ЗБІРНИК СТАТЕЙ

*VI Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції*
**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»**

Глухів
(20–21 лютого 2020 року)

Рекомендовано до друку кафедрою психології та соціальної роботи (протокол № 6 від 13.01.2020 р.) та радою факультету початкової освіти (протокол №6 від 22.01.2020 р.) Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Редакційна колегія:

Н. М. Льбіна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Л. М. Коробка – кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії психології мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України;

В. М. Поліщук – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології особистості та соціальних практик Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка; професор кафедри психології Національного університету «Києво-Могилянська академія»; Заслужений працівник освіти України;

О. П. Сергєнкова – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології особистості та соціальних практик Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка;

В. М. Чернобровкін – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Відповідальні за випуск:

А. В. Журавель – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

О. В. Зінченко – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

П 69 **Актуальні проблеми практичної психології** : збірник статей VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Глухів, 20-21 лютого 2020 року) / Міністерство освіти і науки України, Глухівський НПУ ім. О. Довженка [та ін.]; [ред. кол. : Н. М. Льбіна, Л. М. Коробка, В. М. Поліщук, О. П. Сергєнкова, В. М. Чернобровкін]; відп. ред. Н. М. Льбіна. – Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, Вінниченко М. Д. Суми, 2020. – 232 с.

У збірнику опубліковані статті VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми практичної психології», яка відбулася на кафедрі психології та соціальної роботи Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка 20-21.02.2020 року.

Публікації, як правило, подаються в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність поданої інформації покладається на авторів.

УДК 159.98(08)

© Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2020

© Вінниченко М. Д., 2020.

4. Гринь О., Воронова В. Система психологічного забезпечення підготовки спортсменів як проблема сучасної психології спорту. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2015. № 3. С. 29–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svp_2015_3_7.

5. Платонов В. Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Київ: Олимпийская литература, 1997. С. 229–256.

Подшивайлов Ф. М.,
Подшивайлова Л. І.,
Данилейко В. В.

УДК 159.9:378

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗВ'ЯЗКУ СТИЛЮ ЛІДЕРСТВА В СІМ'Ї ТА МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

У статті представлено результати емпіричного дослідження мотивації досягнень (прагнення до успіху і прагнення до уникнення невдач) та стилю лідерства в сім'ї.

Ключові слова: мотивація досягнення успіху, мотивація уникнення невдач, типи особистості за показником мотивації досягнень, стиль лідерства в сім'ї.

У сучасному цивілізаційному суспільстві найвищою цінністю для людини є успіх в усіх сферах діяльності та в житті взагалі. Досягнення успіху забезпечується не стільки потенціалом здібностей, скільки особистісними характеристиками, зокрема, мотиваційними. Тому надзвичайно актуальним є вивчення мотивації досягнень людини та стилю лідерства в сім'ї, оскільки саме в сім'ї закладаються передумови як майбутніх успіхів, так і можливих поразок людини. Найбільш показовим для дослідження цих аспектів є студентський період життя людини.

Вихідними для даного дослідження стали теоретико-емпіричні положення про мотивацію досягнення успіху, мотивацію уникнення невдач та сконструйовану за допомогою квадріполярного методу на їх основі

типологію особистості за показником мотивації досягнень, представлені в попередніх публікаціях авторів [1; 2; 3].

Вибірку емпіричного дослідження склали студенти університетів м. Києва (спеціальності «Психологія», «Фізична культура і спорт»), що й визначило специфіку отриманих результатів. Усього виявили бажання взяти участь у дослідженні 96 осіб, з них 52 досліджувані – чоловіки (54,2 %), 44 – жінки (45,8 %). У дослідженні використано методику «Мотивація досягнення цілі та успіху» та методику «Мотивація уникнення невдачі» (за Т. Елерсом), а також спеціально розроблену анкету для вивчення особливостей сім'ї.

Аналіз результатів емпіричного дослідження мотивації досягнення успіху показав наступне. Середнє значення мотивації досягнення успіху на вибірці складає 17,98 балів, при цьому в чоловіків – 18,12 балів, у жінок – 17,82 балів; за курсами навчання: 1 курс – 17,85 балів, 2 курс – 18,27 балів, 3 курс – 18,5 балів, що відповідає рівню мотивації досягнення успіху вищим за середній. Далі представимо в Табл. 1 показники мотивації досягнення успіху по вибірці в цілому (в кількісному й відсотковому співвідношенні), серед чоловіків, жінок і за курсами навчання.

Таблиця 1.

Показники мотивації досягнення успіху (n = 96)

Рівні	Всього досліджуваних	%	чоловіки, %	жінки, %	1 курс, %	2 курс, %	3 курс, %
низький	4	4,2	0,0	9,1	4,2	0,0	8,3
середній	33	34,3	36,5	31,8	34,2	36,4	33,3
вище середнього	41	42,7	48,1	36,4	45,2	54,5	16,7
високий	18	18,8	15,4	22,7	16,4	9,1	41,7

Більше всього досліджуваних мають рівень мотивації досягнення успіху вищим за середній, далі йде середній, потім високий і, нарешті, низький рівень. Така тенденція спостерігається як у чоловіків, так і в жінок, а також на першому та другому курсі навчання. На третьому курсі навчання перше місце належить високому рівню мотивації досягнення успіху, далі йде середній, потім вищим за середній і завершує список низький рівень. Слід зазначити, що низький рівень мотивації досягнен-

ня успіху представлений виключно жінками; середній рівень складають 57,6 % чоловіків і 42,4 % жінок; вищим за середній – відповідно 61 % і 39 %; високий – 44,4 % чоловіків і 55,6 % – жінок.

Далі перейдемо до аналізу результатів емпіричного вивчення мотивації уникнення невдач. Середнє значення мотивації уникнення невдач по вибірці складає 12,12 балів, при цьому в чоловіків – 11,27 балів, у жінок – 13,27 балів; за курсами навчання: 1 курс – 12,64 балів, 2 курс – 11 балів, 3 курс – 10,5 балів, що відповідає середньому рівню мотивації уникнення невдач. У Табл. 2 представлено показники мотивації уникнення невдач по вибірці в цілому (в кількісному й відсотковому співвідношенні), серед чоловіків, жінок і за курсами навчання.

Таблиця 2.

Показники мотивації уникнення невдач (n = 96)

Рівні	Всього досліджуваних	%	чоловіки, %	жінки, %	1 курс, %	2 курс, %	3 курс, %
низький	32	33,3	44,2	20,5	27,4	54,5	50,0
середній	52	54,2	50,1	59,1	57,5	45,5	41,7
вище середнього	8	8,3	3,8	13,6	9,6	0,0	8,3
високий	4	4,2	1,9	6,8	5,5	0,0	0,0

Більше всього досліджуваних мають середній рівень мотивації уникнення невдач, далі йде низький, потім вище середнього і, нарешті, високий рівень. Ця тенденція спостерігається як у чоловіків, так і в жінок, а також на першому курсі. На другому і третьому курсах навчання на першому місці знаходиться низький рівень мотивації уникнення невдач, далі йде середній, потім вищий за середній (лише на третьому курсі), а високий рівень мотивації уникнення невдач відсутній взагалі. Слід зазначити, що низький рівень мотивації уникнення невдач складають 71,9 % – чоловіки і 28,1 % – жінки; середній рівень – 50,0 % чоловіки і 50,0 % – жінки; вищий за середній і високий – 25 % чоловіки і 75 % – жінки.

Окремо розглянемо розподіл типів особистості за показником мотивації досягнення («оптимісти», «сумлінні», «самозахисники», «ті, що змирились») на вибірці досліджуваних (див. таблицю 3).

**Розподіл типів особистості за показником
мотивації досягнень на вибірці досліджуваних (n = 96)**

Типи	Всього досліджуваних	%	чоловіки, %	жінки, %	1 курс, %	2 курс, %	3 курс, %
«оптимісти»	56	58,3	65,4	50,0	54,8	72,7	66,7
«сумлінні»	16	16,7	9,6	25,0	19,2	9,1	8,3
«самозахисники»	8	8,3	7,7	9,1	9,6	0,0	8,3
«ті, що змирились»	16	16,7	17,3	15,9	16,4	18,2	16,7

Домінуюче положення займає тип «оптимісти» (серед чоловіків, жінок і за курсами навчання).

Серед «оптимістів» більше чоловіків (60,7 %, водночас жінок – 39,3 %); серед «сумлінних», навпаки, більше жінок (68,8 %, а чоловіків – 31,2 %); тип «самозахисники» представлений чоловіками і жінками порівну (по 50 %); тип «ті, що змирились» складається з чоловіків – 56,2 %, і жінок – 43,8 %.

Для вивчення особливостей сім'ї було розроблено анкету, за допомогою якої передбачалось з'ясування кількості членів сім'ї, хто є лідером у сім'ї, а також стилю лідерства в батьківській сім'ї та в майбутній власній сім'ї. При цьому пропонувався такий опис стилів лідерства в сім'ї:

- *авторитарний* – лідер має достатньо влади, щоб нав'язувати свою волю іншим членам сім'ї й безперешкодно утілювати в життя прийняті рішення, використовуючи різноманітні методи впливу на членів сім'ї. Такий лідер одноосібно вирішує всі питання, не враховуючи думок інших, часто втручається в дії інших членів сім'ї, «зв'язує» їхню ініціативу й не дозволяє їм приймати самостійні рішення, робити й вирішувати щось без його відома;

- *демократичний* – характеризується високим ступенем делегування повноважень. Інші члени сім'ї беруть активну участь у прийнятті рішень і мають широку свободу при виконанні завдань. Як правило, рішення приймається тільки після з'ясування думок усіх членів сім'ї. Лідер охоче ділиться з ними владою, надає можливість проявити ініціативу, розвивати свої здібності. Лідер робить усе для того, щоб члени сім'ї розуміли, що в житті їм доведеться

вирішувати більшу частину проблем, не шукаючи його схвалення чи допомоги. Паралельно з цим, він створює атмосферу відкритості й довіри, коли члени сім'ї завжди можуть звернутися до лідера за допомогою і порадою, розповісти про існуючі проблеми, або ті, що назрівають;

- *ліберальний* – членам сім'ї надається велика самостійність у діяльності, в прийнятті рішень. Лідер дає лише загальні настанови і час від часу контролює діяльність членів сім'ї. Цей стиль лідерства ще називають стилем невтручання.

Аналіз результатів емпіричного дослідження показав, що в якості лідера сім'ї досліджувані схильні називати батька – 50 респондентів (що складає 52,1 % вибірки), матір – 38 респондентів (що становить 39,6 % вибірки), інших членів сім'ї (дідуся, бабусю, тітку, дядька чи навіть себе) – 8 респондентів (що становить 8,3 % вибірки). Досліджувані чоловічої статі лідером сім'ї називають: батька – 65 %, матір – 29 %, інших членів сім'ї – 6 %. Досліджувані жіночої статі лідером сім'ї називають: батька – 36 %, матір – 52 %, інших членів сім'ї – 12 %. Серед тих, що вказали лідером сім'ї батька, 68 % становлять чоловіки, 32 % – жінки. Серед тих, що назвали лідером сім'ї матір, 40 % складають чоловіки і 60 % – жінки. Серед тих, що визначили лідером сім'ї інших членів, 37 % становлять чоловіки, 63 % – жінки. Отже, частіше лідером сім'ї респонденти в цілому називають батька; при цьому досліджувані чоловічої статі більш схильні вважати лідером сім'ї батька, а досліджувані жіночої статі – матір.

Визначаючи стиль лідерства в батьківській сім'ї (тобто в сім'ї, де виховувались досліджувані), авторитарний стиль лідерства вказали 19 респондентів (що складає 19,8 % вибірки), демократичний – 55 респондентів (що складає 57,3 % вибірки), ліберальний – 22 респонденти (що складає 22,9 % вибірки). Серед досліджуваних чоловічої статі авторитарний стиль лідерства вказали 23 %, демократичний – 56 %, ліберальний – 21 %. Серед досліджуваних жіночої статі авторитарний стиль лідерства вказали 16 %, демократичний – 59 %, ліберальний – 25 %. Серед тих, що назвали авторитарний стиль лідерства в сім'ї, 63 % складають чоловіки, 37 % – жінки. Серед тих, що вказали демократичний стиль лідерства в сім'ї, 53 % складають

чоловіки, 47 % – жінки. Серед тих, що вказали ліберальний стиль лідерства в сім'ї, 50 % становлять чоловіки, 50 % – жінки. Таким чином, трохи більше половини всіх досліджуваних указують у своїх відповідях наявність демократичного стилю лідерства в батьківській сім'ї. При цьому, авторитарний стиль лідерства в батьківській сім'ї частіше схильні вказувати чоловіки.

Що стосується планування стилю лідерства в своїй майбутній сім'ї, авторитарний стиль лідерства вказали 11 респондентів (що складає 11,4 % вибірки), демократичний – 62 респонденти (що складає 64,6 % вибірки), ліберальний – 23 респонденти (що складає 24 % вибірки). Серед досліджуваних чоловічої статі авторитарний стиль лідерства вказали 19 %, демократичний – 64 %, ліберальний – 17 %. Серед досліджуваних жіночої статі авторитарний стиль лідерства вказали 2 %, демократичний – 66 %, ліберальний – 32 %. Серед тих, що вказали авторитарний стиль лідерства в сім'ї, 91 % становлять чоловіки, 9 % – жінки. Серед тих, що вказали демократичний стиль лідерства в сім'ї, 53 % становлять чоловіки, 47 % – жінки. Серед тих, що вказали ліберальний стиль лідерства в сім'ї, 39 % становлять чоловіки, 61 % – жінки. Отже, досліджувані віддають перевагу демократичному стилю лідерства в своїй майбутній сім'ї. Водночас, серед тих, хто надає перевагу авторитарному стилю, значно домінують чоловіки. Серед тих, хто надає перевагу ліберальному стилю лідерства в своїй майбутній сім'ї домінують жінки.

Порівнюючи вказані досліджуваними стилі лідерства в батьківській сім'ї та в своїй майбутній сім'ї, слід відзначити домінування демократичного стилю лідерства з тенденцією до збільшення надання переваги цьому стилю лідерства в майбутній сім'ї, при чому співвідношення досліджуваних чоловічої і жіночої статі, що обрали демократичний стиль лідерства, зберігається.

Розрахунок коефіцієнтів кореляції за r -критерієм Спірмена показав наявність тенденції до нелінійного зв'язку мотивації досягнень зі стилем лідерства в батьківській сім'ї. Зокрема, було виявлено значиму зворотну кореляцію мотивації уникнення невдач зі стилем лідерства в батьківській сім'ї ($r = -0,213$ при $p = 0,037$). Це засвідчує, що для більш низьких показників мотивації уникнення невдач супутнім є демократичний стиль лідерства в сім'ї.

Таким чином, аналіз результатів емпіричного дослідження виявив переважання в досліджуваних вище середнього рівня мотивації досягнення успіху, середнього рівня мотивації уникнення невдач. Серед досліджуваних переважають «оптимісти», значну частину яких складають чоловіки; серед «сумлінних» значно більше жінок. Респонденти в цілому лідером сім'ї частіше називають батька: до такого вибору більше схильні чоловіки, водночас, жінки переважно лідером сім'ї вказують матір. Досліджувані, визначаючи стиль лідерства в батьківській сім'ї, частіше називають демократичний, віддаючи йому перевагу і в своїй майбутній сім'ї. Серед тих, хто обрав авторитарний стиль лідерства в сім'ї, значно переважають чоловіки; серед тих, хто обрав ліберальний стиль лідерства в своїй майбутній сім'ї, переважають жінки. З'ясовано наявність тенденції до нелінійного зв'язку мотивації досягнень зі стилем лідерства в батьківській сім'ї, особливо це стосується мотивації уникнення невдач.

Перспективою подальших досліджень є пошук чинників, шляхів і способів розвитку мотивації досягнень особистості як в умовах сім'ї, так і в умовах освітніх закладів.

Література

1. Подшивайлов Ф. М. Соотношение мотивации достижения успеха и мотивации избегания неудач: от биполярности в теории к квадриполярности на практике. *Актуальні проблеми психології*. Київ: Фенікс, 2014. Т. XII. Психологія творчості. Випуск 20. С. 284–293.
2. Подшивайлов Ф., Подшивайлова Л., Счастлива Г. Типологічні особливості студентів за показником мотивації досягнення. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. Вип. 2 (21). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. С. 78–87.
3. Подшивайлов Ф. М. Психологічна характеристика типів особистості за показником мотивації досягнення. *Актуальні проблеми психології*. Київ – Ніжин: ПП Лисенко, 2018. Т. IX. Загальна психологія. Історія психології. Етнічна психологія. Випуск 11. С. 142–162.